

Samfundsfag C - Stx

Vejledning / Råd og vink

*Ministeriet for Børn og Undervisning,
Kontor for Gymnasiale Uddannelser 2013*

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplanerne. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse.

Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Juli 2013 er denne vejledning ændret side 11, 15 og 16. Ændringerne er skrevet med rødt.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål.....	2
1.1. Identitet	2
1.2. Formål	2
2. Faglige mål og fagligt indhold.....	3
2.1. Faglige mål.....	3
2.2. Kernestof.....	8
2.3. Supplerende stof.....	11
3. Tilrettelæggelse	11
3.1. Didaktiske principper	11
3.2. Arbejdsformer	12
3.3. It	13
3.4. Samspil med andre fag	14
4. Evaluering	14
4.1. Løbende evaluering.....	14
4.2. Prøveform.....	15
4.3. Bedømmelseskriterier	18

1. Identitet og formål

1.1. Identitet

Samfundsfag omhandler danske og internationale samfundsforhold. Faget giver på et empirisk og teoretisk grundlag viden om og forståelse af de dynamiske og komplekse kræfter – nationalt, regionalt, globalt – der påvirker samfundsudviklingen. Ved at forbinde den aktuelle samfundsmæssige udvikling med sociologiske, økonomiske og politiske begreber kvalificeres standpunkter og handlemuligheder.

Fire forhold fra fagets identitet kan fremhæves. For det første: Fagets genstandsområde er danske og internationale samfundsforhold – ofte i samspil. På C-niveau er den internationale dimension ikke udmøntet i et selvstændigt kerneområde, men den kommer til udtryk ved, at internationale forhold indgår i analysen af danske forhold. Det nationale genstandsområde omfatter også det lokale niveau. For det andet: Faget er såvel empirisk som teoretisk funderet. Dette er samtidig et signal om, at teoretisk stof kun sjældent bør stå alene, men netop knyttes til empirisk materiale. Fremhævelsen af det empiriske medvirker til, at faget ikke kommer til at fremstå som et spekulativt fag. Modsat bør der altid etableres en forbindelse mellem det empiriske og relevante begreber og teorier. Netop ved at etablere sammenhænge mellem det empiriske og teoretiske kan undervisningen bidrage til indlæring af metodiske færdigheder og dermed honorere de faglige mål. For det tredje: Samfundsfag er også et holdningsfag. Standpunkter bør dog altid kvalificeres på et fagligt grundlag. For det fjerde: Samfundsfag er et undersøgende og nysgerrigt fag. I faget læses om samfundsforhold, men centralt står desuden de aktivt opsøgende og udadvendte elementer – samfundsforhold er ikke udelukkende noget der læses om, men også noget der undersøges.

Samfundsfag konstitueres af de samfundsvidenskabelige discipliner: Sociologi, økonomi og politologi. Hertil kommer samfundsvidenskabelig metode. Dette udelukker ikke, at begrebsdannelser fra andre samfundsvidenskabelige discipliner (fx antropologi, jura) kan indgå. En disciplinopdelt undervisning skal ikke være konsekvensen af dette – tværtimod bør undervisningsforløb planlægges således, at det normale vil være, at begreber og faglige sammenhænge fra flere discipliner indgår.

1.2. Formål

Undervisningen skal give viden og forståelse af danske og internationale samfundsforhold og den dynamik, der har indflydelse på udviklingen i det moderne samfund. Samfundsfag C skal fremme elevernes lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat og gennem undervisningens indhold og arbejdsformer engagere eleverne i forhold af betydning for demokratiet og samfundsudviklingen. Endvidere skal undervisningen fremme elevernes selvstændighed og tillid til at kunne diskutere og tage stilling til samfundsmæssige problemstillinger på et fagligt kvalificeret niveau. Elevernes studiekompetence skal udvikles ved anvendelse af viden, begreber, teorier og metoder fra de samfundsvidenskabelige discipliner på konkrete samfundsfaglige problemstillinger.

Samfundsfag bidrager også til at opfylde de mål som er anført i Lov om uddannelsen til studentereksamen (stx), og som yderligere er udfoldet i stx-bekendtgørelsen. Det gælder både det studieforberedende som at anvende forskellige arbejdsformer, selvstændighed, samarbejde og sans for at opsøge viden og det almindelige som personlig myndighed, forholde sig reflekterende og ansvarligt til omverdenen (medmennesker, natur og samfund), egen udvikling og kritisk sans. Endvidere skal uddannelsen give forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund, herunder forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære som det europæiske og globale perspektiv.

2. Faglige mål og fagligt indhold

De faglige mål angiver det, eleven skal kunne ved undervisningens afslutning, mens kernestoffet angiver de stofområder, som er uomgængelige for at nå de faglige mål. Hverken mål eller elementer af kernestof må opfattes isoleret, men skal ses i sammenhæng med hinanden og med det supplerende stof. Det centrale er: Eleverne skal kunne anvende viden om samfundsfaglige metoder, begreber og sammenhænge til at redegøre for/undersøge/diskutere relevante, aktuelle og konkrete problemstillinger. De virkelighedsnære og konkrete problemstillinger – det empiriske – vil typisk være at finde i det supplerende stof.

De faglige mål bør også læses i sammenhæng. Det normale vil være, at der i et forløb parallelt arbejdes med flere faglige mål. I forbindelse med planlægningen af undervisningsforløb bør eleverne informeres om, hvilke faglige mål der er de centrale. Det betyder også, at der kun undtagelsesvist vil være en én-til-én relation mellem et fagligt mål og et bestemt kernestof. En konsekvens af dette er, at de fleste faglige mål vil være i fokus flere gange i løbet af det samlede forløb. I tilrettelæggelsen af det samlede forløb kan det overvejes, hvordan der sikres en faglig progression i arbejdet med opfyldelsen af de faglige mål, herunder om der kan opstilles operative delmål.

2.1. Faglige mål

De faglige mål kan opdeles i tre grupper: For det første mål hvor aktualitetsdimensionen i faget understreges. For det andet nogle fokuserede faglige mål og for det tredje nogle metodiske mål.

Aktualitetsdimensionen understreges i det første mål:

anvende og kombinere viden om sociologi, økonomi og politik til at redegøre for aktuelle samfundsmæssige problemer og løsninger herpå

Budskabet er her, at eleven motiveres til at følge med. Eleven bør være velorienteret om væsentlige nationale begivenheder og udviklingstendenser. Heri ligger også et implicit krav om fx at læse aviser, se nyhedsudsendelser på tv m.v. og kunne forbinde begivenheder og tendenser med faglig viden. Det er umuligt at opstille en komplet facitliste over væsentlige begivenheder, men der bør planlægges tid til at beskæftige sig med aktuelle begivenheder - også begivenheder der ikke nødvendigvis kan knyttes til det tema, som holdet netop er i gang med. Samfundsfag beskæftiger sig også med løsninger på problemer. Disse indgår, således eleven kan redegøre for en eller flere løsninger på et problem.

Målet kan læses som et gennemgående mål, som vil have fokus i snart sagt alle lektioner og forløb, men undervisningsforløb bør tilstræbes planlagt med udgangspunkt i aktuelle begivenheder og udviklingstendenser.

Arbejdet med målet:

på et fagligt grundlag argumentere for egne synspunkter, indgå i en faglig dialog og diskutere en faglig problemstilling

vil hænge naturligt sammen med det foregående. At eleven i tilknytning til begivenheder og debatter selv tager stilling og kan argumentere herfor, ligesom man kan indgå i faglig dialog. Synspunk-

ter skal være underbyggede af faglige argumenter (saglige, politiske og brug af begreber) og hæve sig over niveauet ”jeg tror/jeg føler”. At kunne diskutere en faglig problemstilling og indgå i en faglig dialog udgør en vigtig kompetence til den mundtlige prøve.

Målet:

skelne mellem forskellige typer argumenter og udsagn, herunder beskrivelse og vurdering

må ses i sammenhæng med det foregående. At eleven kan skelne mellem beskrivende/kausale er-udsagn og normative bør-udsagn, og at der er en logisk kløft mellem de to typer udsagn. Endvidere skal eleven skelne mellem forskellige typer argumenter for udsagn (fx faktuelle udsagn, generaliseringer, partsindlæg, ekspertudsagn etc.). Heri ligger også et implicit krav om at kunne afdække afsenderens interesse.

Målet er også et metodisk mål: At gyldigheden af er-udsagn kan afprøves empirisk, mens gyldigheden af bør-udsagn alene afhænger af det gode argument.

Det vil være oplagt at arbejde med målet i forbindelse med forløb om de politiske ideologier. Politiske taler (fx Åbningstalen, Nytårstalen, debatter i Folketinget) og debatterende indlæg i aviser kan være et fint empirisk materiale til at identificere forskellige typer argumenter (herunder også retoriske virkemidler). Eleverne kan også selv arbejde aktivt med genren politiske taler og således i praksis anvende de forskellige typer udsagn.

De næste tre mål er snævrere faglige mål:

undersøge aktuelle politiske beslutninger, herunder betydningen af EU og globale forhold

Eleven skal kunne undersøge en aktuel politisk beslutning, dvs. opdele beslutningsprocessen i relevante faser, identificere aktører og interesser og kunne komme med sandsynlige forklaringer på hvorfor beslutningen fik det indhold, som den nu fik. Eleverne skal konkret kunne redegøre for, at EU og globale forhold sætter rammer for indholdet i danske politiske beslutninger, men også giver muligheder for indflydelse regionalt og globalt. I arbejdet frem mod målet vil kernestoffet omhandlende danske politiske partier og politiske ideologier og politiske beslutningsprocesser normalt indgå. Som eksempler på politiske beslutningsprocesser vil det være naturligt også at inddrage kommunalpolitiske beslutninger eller beslutninger på institutionsniveau.

Målet

påvise sammenhænge mellem relevante baggrundsvariable og sociale mønstre

vedrører de velkendte baggrundsvariable (indkomst, køn, alder, uddannelsesniveau osv.) og levevilkår. Eleven kan ved gennemgang af et enkelt materiale identificere sammenhænge og observere eventuelle mønstre, herunder foretage en hensigtsmæssig klassifikation. Materialet vil normalt være talmateriale i form af enkle tabeller eller diagrammer, men også tekster vil kunne indgå som det konkrete materiale. Eksemplerne vil normalt komme fra makrosociologien (fx uddannelsesniveau, kriminalitet, social arv, misbrug), men også eksempler fra den politiske sociologi (fx vælgeradfærd) vil være oplagte at inddrage. Viden om kernestoffet identitetsdannelse og socialisation kan indgå som forklaring på sammenhænge mellem baggrundsvariable og sociale mønstre.

Ved målet

undersøge konkrete prioriteringsproblemer i velfærdssamfundet

skal eleven kunne se de problemer, der knytter sig til velfærdssamfundets udvikling, at ressourcerne er knappe, og at der dermed må ske en politisk prioritering fx om serviceniveau, overførselsindkomster, skat og brugerbetaling. Det tilknyttede kernestof vil naturligt være Velfærd og fordeling, herunder hvorvidt der skal ske en fordeling og omfordeling ved markedsstyring eller politisk styring. Derfor vil det også være naturligt her at inddrage de politiske ideologier, ligesom en prioritering hyppigt vil ske i tilknytning til en politisk beslutningsproces og komme til udtryk i form af et politisk forlig, en finanslov eller et kommunalt budget. For at kunne opfylde målet bør eleven kunne redegøre for begrebet velfærdssamfund og forskellige velfærdsmodeller. Endelig vil det naturligvis også være oplagt at inddrage viden om økonomiske sammenhænge (fx samspillet mellem den private sektor og den offentlige sektor). Også prioriteringer mellem miljøindsats og økonomisk udvikling vil være et velegnet tema, ligesom overvejelser omkring det kortsigtede og det langsigtede perspektiv kan indgå.

Den tredje gruppe mål vedrører mere overordnede metodemål:

demonstrere viden om fagets identitet og metoder

Dette mål hænger sammen med, at eleverne i samfundsfag og i almen studieforberedelse (AT) i en undersøgelse af en konkret sag skal kunne anvende faget og dets metoder samt kunne vurdere fagets og de anvendte metoders muligheder og begrænsninger. Fagets identitet og metoder indeholder et samspil mellem teori/begreber og empiri, og at sociologiske, økonomiske og politologiske begreber anvendes til at undersøge aktuelle samfundsforhold. Eleverne skal kunne anvende og vurdere kvantitativ og kvalitativ metode. Se nærmere i de følgende metodiske mål og i kernestof under metode.

I forbindelse med AT-forløb anbefales, at elementær videnskabsteori gradvist inddrages ”nedefra”: Eleven har en sag, som eleven undersøger, og hertil anvendes metoder fra mindst to fag. De anvendte metoder kan enten være elevens egne metoder eller metoder i de kilder, som eleven anvender. I samfundsfag C er metoderne kvalitativ og kvantitativ metode, og at der anvendes begreber. I relation til undersøgelsen af den konkrete sag reflekterer eleven over disse metoders muligheder og begrænsninger, og hvilke muligheder samspillet mellem fag og deres metoder giver.

Eleverne lærer om samfundsvidenskab sammenlignet med naturvidenskab og humaniora med hensyn til genstandsfelt og metode. Figur 1 kan anvendes helt eller delvist.

Figur 1	NATURVIDENSKAB	HUMANVIDENSKAB¹	SAMFUNDSVIDENSKAB
Genstands- område	Naturen Virkeligheden ”derude”	Mennesket Bevidstheden (”ånden”) Kulturen. Kunsten Historien	Det foranderlige samfund: Sociologisk, økonomisk og politologisk.
Fokus	Det evige, uforanderlige Det universelle, almene Det objektive Det abstrakte (fx natur- lovene)	Det historiske, tidsbund- ne, foranderlige Det individuelle, særeg- ne, enestående Det subjektive Det konkrete	De generelle mønstre og sammenhænge i den sam- fundsmæssige udvikling. Teorier om sammenhænge.
Metode	Hypotetisk-deduktiv Iagttagelse Opmåling Klassifikation Beskrivelse	Fortolkning (hermeneutik) Fænomenologisk	<i>Kvantitativ metode:</i> Hypotetisk-deduktiv. Statistik om samfund. Spørgeskemaundersøgelser. <i>Kvalitativ metode:</i> Fortolkning af aktørers ud- sagn og adfærd. Interviews <i>Komparativ metode:</i> Sammenligning af samfunds- forhold ud fra begreber.
Mål	Forklaring	Forståelse	Forklaring og forståelse
Sandheds- kriterium	Sandhed som korre- spondens	Sandhed som mening, betydning, sammenhæng	Samspil mellem teori og em- piri.

Samfundsfag kan (fx med anvendelse af begreber) godt indgå i samspil med andre fag i en undersøgelse af en historisk periode, men der skal så vidt muligt perspektiveres til aktuelle samfundsforhold, som normalt er samfundsfags genstandsområde.

formulere samfundsfaglige spørgsmål, opsøge informationskanaler og anvende forskellige materialetyper til at dokumentere faglige sammenhænge

Eleven skal her have en klar opfattelse af fagets genstandsområde. Hvilke spørgsmål stilles der i samfundsfag? Og hvilke spørgsmål kan faget besvare? Og måske ligeså vigtigt: Hvilke spørgsmål kan ikke besvares i samfundsfag og dermed hører hjemme i andre fag? I tilknytning til forløb skal eleverne lære at stille spørgsmål til et materiale. Det kan være spørgsmål til lærebogsmateriale, men måske især spørgsmål til det supplerende stof i form af konkret, empirisk materiale. Et materiale kan vise udviklingen i gennemsnitlige indkomster i Danmark i perioden 1990-2003. Spørgsmål kunne være: Er danskerne blevet rigere? Eller: Er alle danskere blevet rigere? Eller: Er stigende indkomster udtryk for forbedrede levevilkår? Eller: Er stigende indkomster udtryk for øget velfærd? osv. Igennem det samlede forløb må det forventes, at eleverne bedre bliver i stand til at formulere spørgsmål, hvor mere komplekse sammenhænge mellem faglige begreber indgår.

¹ Bent Fischer-Nielsen: At undervise i samfundsfag. i J.M. Knudsen og P. Henriksen (red.): Samfundsfagsdidaktik 2. udg. Columbus 2009. Kolonner om naturvidenskab og humanvidenskab ud fra Bjarne Troelsen: ”Videnskab og virkelighed”. L&R Uddannelse 2008.

I de fleste forløb bør eleverne have kendskab til relevante informationskanaler (hvor kan jeg få noget (mere) at vide?) – typisk i form af hjemmesider og statistiske opslagsværker. I afsnittet om it er der flere anvisninger på, hvordan dette centrale punkt dækkes.

At kunne anvende forskellige materialetyper vedrører især skellet mellem tekster, statistik og klip fra elektroniske medier, men eleven bør også kunne skelne mellem de forskellige anvendelsesmuligheder, der ligger i partsindlæg, mere debatterende materiale, interviews, ekspertudtalelser m.v.

I målet ligger et eksplicit dokumentationskrav. Dvs. at eleven ved nedslag i en tekst/tv-klip eller i undersøgelse af en tabel/diagram skal kunne dokumentere eller afvise en bestemt påstand eller få et svar på et spørgsmål, som eleven evt. selv har formuleret. Dokumentationskravet skal tages for pålydende og lægger dermed op til at arbejde metodisk mere intensivt med visse udvalgte tekster, tabeller, diagrammer og tv-klip.

Målet:

formidle indholdet i enkle modeller, tabeller og diagrammer

hænger snævert sammen med det foregående. Samtidig bidrager målet til at understrege, at andre materialetyper end egentligt tekstmateriale spiller en central rolle i samfundsfag. For det første skal eleven vide hvad en model er, og at en model er et velegnet værktøj til at forenkle og dermed præcisere faglige sammenhænge. En enkel model vil oftest på C-niveau være af kvalitativ karakter, dvs. at sammenhængene ikke er formuleret kvantitativt. Fx:

Øget antal ældre → voksende offentlige udgifter → øget skattetryk eller offentlige besparelser

For det andet skal eleven have en nogenlunde klar opfattelse af, under hvilke forudsætninger modellen er opstillet. Altså at ceteris paribus (alt andet lige) forudsætninger implicit er indbygget i en model.

Tabeller og diagrammer er et centralt værktøj i samfundsfag, og at kunne formidle indholdet i en tabel/diagram er en grundlæggende samfundsfaglige kompetence. En enkel tabel/diagram vil typisk indeholde to eller tre variable. Fx sammenhænge mellem køn og timeløn eller mellem BNP, energiforbrug og CO₂-udslip. At kunne formidle indholdet betyder, at eleven i et nogenlunde klart og præcist sprog kan udlede de væsentlige sammenhænge i tabellen, herunder skelne mellem overordnede udviklingstræk og evt. undtagelser. I arbejdet med tabeller kan skriftlighed indgå for at træne præcision i formidlingen. En øvelse kan være, at eleverne selv skal sætte en overskrift på en tabel eller et diagram.

Ovenstående gælder også vedrørende diagrammer, hvor eleverne skal kunne beskrive en udvikling eller sammenhænge i et præcist sprog. Er der tale om udvikling over tid, skal eleven kunne foretage en hensigtsmæssig periodisering, ligesom de verbalt bør skelne mellem forskellige typer vækst (konstant, vokser voksende, vokser faldende). Også forskellige diagramtyper (kurve-, søjle- og punktdiagram) bør indgå. Et samarbejde med matematik vil være naturligt her. Eleverne skal også kunne se forbindelsen mellem en tabel og et diagram: At en tabel kan illustreres i et diagram og modsat: Bag et diagram ligger et talmateriale. For at fremme elevens evne til at formidle indholdet i diagrammer kan der med fordel arbejdes med selv at udarbejde diagrammer.

Arbejdet med modeller, tabeller og diagrammer trænes ikke isoleret, men altid i tilknytning til konkrete forløb.

Målet

formulere viden om faglige sammenhænge med anvendelse af faglige begreber

indebærer et krav om at faglige begreber anvendes, hvilket dermed giver en bevidsthed om nytten af at have et fælles begrebsapparat, herunder at mange faglige begreber har en definition, som bidrager til præcision i diskussioner m.v. Faglige begreber vil være en del af indholdet i kernestoffet, men det er først ved aktiv anvendelse på et konkret materiale (det supplerende stof), at begreberne bliver en del af elevens terminologi.

Målet

formidle og analysere på fagets taksonomiske niveauer med anvendelse af fagets terminologi

udgør en vigtig kompetence til den mundtlige prøve, da der i tilknytning til temaet stilles fokuserede underspørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer. Eleverne skal derfor i den daglige undervisning trænes i at kunne redegøre for, undersøge og diskutere en faglig problemstilling med anvendelse af faglige begreber.

I tilrettelæggelsen af forløb skal fokus være på de faglige mål. Normalt vil flere mål være i fokus i det samme forløb, ligesom arbejdet med de mere metafaglige mål (aktualitet, stillingtagen) vil indgå i stort set alle forløb. Ved disse mål skal man arbejde med, at der sker en progression – en skærpelse af kravene – gennem det samlede forløb.

2.2. Kernestof

Kernestoffet er det eleverne skal vide. De enkelte obligatoriske områder i listen over kernestof skal ikke opfattes isoleret. I undervisningen vil hver enkelt område typisk blive behandlet tematisk sammen med andre obligatoriske områder. Omtalen nedenfor må ikke opfattes som en udtømmende liste, men en anvisning på de faglige muligheder der ligger i de enkelte områder. Eksempelvis skal eleven kende begrebet levevilkår og kunne give eksempler på, hvordan det kan udfoldes. Hvilke eksempler, der vælges, vil afhænge af det konkrete forløb.

Kernestoffet er:

Sociologi

– *identitetsdannelse og socialisation*

– *levetilstande.*

Politik

– *politiske partier i Danmark og politiske ideologier, herunder konservatisme, liberalisme og socialisme*

– *politiske beslutningsprocesser i Danmark*

– *demokrati og menneskerettigheder i en globaliseret verden, herunder betydningen af retssystemet.*

Økonomi

– *velfærd og fordeling, herunder markedsstyring og politisk styring*

– *det økonomiske kredsløb, økonomiske mål og økonomiske styringsinstrumenter.*

Metode

– kvantitativ og kvalitativ metode.

I det følgende vil de enkelte områder kortfattet blive kommenteret.

Identitetsdannelse og socialisation: Målet er, at eleverne skal have forståelse af samspillet mellem individ og samfund set fra det enkelte individ (identitetsdannelsen) og samfundet (socialisationen). Identitetsdannelse omfatter socialisationsprocessen med fokus på det enkelte individ. Dvs. en undersøgelse af de elementer, der bidrager til dannelsen af individets selvopfattelse. I arbejdet med stofområdet vil indgå hvilke faktorer, der indgår i identitetsdannelsen: Familien, institutioner, medier, venner, uddannelse, arbejde, køn m.v., men også hvordan forskellige processer som fx forbrug og anerkendelse kan påvirke identitetsdannelsen. Sociologiske begreber vil bl.a. være: Normer, roller, rollekonflikter, social kontrol og dobbeltsocialisering. Det kan fremme forståelsen af identitetsdannelsen at modstille forskellige livshistorier – den mere konforme og den afvigende. Elevernes egne livshistorier (fx interviewe hinanden på klassen) kan også indgå i forløbet.

Levevilkår: Kernestoffet levevilkår omfatter viden om fordelingen af levevilkårsbestemmende faktorer som fx uddannelse, arbejde og indkomst. Der indgår begreber som behov, levestandard og velfærd og livsstil, og desuden kan en indkredsning af begreber som fattigdom, rigdom og marginalisering indgå. I forløb, hvor dette kernestof optræder, vil det være helt oplagt at arbejde med faglige metodemål omkring sammenhænge mellem relevante baggrundsvariable og sociale mønstre, og det vil være frugtbart også at arbejde med tabeller, modeller og diagrammer her.

Politiske partier i Danmark og politiske ideologier, herunder konservatisme, liberalisme og socialisme: Området dækker de danske politiske partier, herunder det ideologiske grundlag, væsentlige elementer i principprogram og politikker på udvalgte områder, således at partierne kan sammenlignes og placeres i forhold til hinanden. Det vil være naturligt at dække området i sammenhæng med det obligatoriske område velfærd og fordeling, således at partiernes politik konkretiseres i hvert fald på dette område.

Eleverne skal kende hovedtrækkene i de tre politiske ideologier, herunder menneskesyn, holdninger til lighed, frihed, marked, stat (offentlig sektor) og opfattelser af fællesskabets betydning. Også centrale ligheder og forskelle mellem ideologierne vil være en naturlig del af området. Ideologiernes betydning i den aktuelle politiske proces bør også indgå (fx i forbindelse med området Politiske beslutningsprocesser i Danmark).

Området vil være velegnet til at arbejde med politisk argumentation, herunder en klargøring af forskellige typer udsagn (beskrivelse, vurdering).

Politiske beslutningsprocesser i Danmark: Området dækker centrale aktører og deres rolle i det politiske system og i faserne i den politiske beslutningsproces. Politiske partier, Folketing, folketingsudvalg og regering bør indgå, mens inddragelsen af yderligere centrale aktører (fx interesseorganisationer, græsrodsbevægelser og medier) vil afhænge af den beslutningsproces, som er i fokus. Endvidere bør eleverne kende væsentlige kommunalpolitiske aktører (borgmester, kommunalbestyrelse, udvalg). Overværelse af møder i Folketinget eller kommunalbestyrelser og interviews med aktive politikere kan øge elevernes forståelse af politik i praksis.

En forståelse af aktørernes placering og betydning i det politiske system fås bedst ved, at man arbejder med en konkret politisk beslutningsproces (jf. mål).

En politisk beslutningsproces kan også behandles med udgangspunkt i den enkelte borgers deltagelse- og påvirkningsmuligheder. Det vigtige er, at kerneområdet konkretiseres ved, at der arbejdes med konkrete og aktuelle beslutningsprocesser – også gerne på lokalt niveau.

Demokrati og menneskerettigheder i en globaliseret verden, herunder betydningen af retssystemet omfatter demokratibegrebet, herunder hvordan det kommer til udtryk i Danmark. Dvs. magtens tredeling, indirekte (repræsentativt) demokrati, parlamentarisme og direkte demokrati bør kendes, men også demokrati på forskellige niveauer (nærdemokrati, brugerdemokrati). Også de mest grundlæggende menneskerettigheder som en forudsætning for demokrati vil være en del af området. Også her vil det være naturligt her at inddrage de politiske ideologier. Udgangspunktet er danske forhold, men eleverne skal vide, at der findes et FN-charter om menneskerettigheder og at de desuden er indskrevet i Lissabontraktaten. Et uafhængigt retssystem som en nødvendig forudsætning for demokrati inddrages (magtens tredeling, ingen dom uden lov og ingen straf uden dom). Det vil være naturligt at inddrage betydningen af domstolene i forbindelse med beskyttelse af menneskerettigheder, men især konkrete eksempler, som kan være afsæt for en diskussion af hvorvidt en krænkelse af menneskerettighederne finder sted eller ej, vil være oplagte. Til inspiration kan henvises til hjemmesiden www.menneskeret.dk.

Velfærd og fordeling, herunder markedsstyring og politisk styring indeholder velfærdsbegrebet, herunder det danske velfærdssamfund (de grundlæggende principper), dets finansiering, velfærdsgoder (service, overførsler). At den grundlæggende fordeling i samfundet sker via markeds kræfterne og omfordelingen typisk sker gennem den offentlige sektor, og at dette sker på forskellig måde i velfærdsmodellerne. De to styringsprincipper markedsstyring (markedsbestemt pris og produktion) og politisk styring (politisk bestemt pris og produktion) vil normalt blive gennemgået i tilknytning til den offentlige sektor. Fx kan sundhedssektoren anvendes til at tydeliggøre de to styringsprincipper. Begreberne stat og marked (og evt. også begrebet civilt samfund) anvendes til at tydeliggøre de forskellige velfærdsmodeller.

Det vil være naturligt at koble området til fx de politiske ideologier og levevilkår.

Det økonomiske kredsløb, økonomiske mål og økonomiske styringsinstrumenter omfatter, at eleven skal kende de vigtigste økonomiske størrelser og sammenhænge mellem dem i Danmark. De centrale størrelser er: BNP, arbejdsløshed, inflation, betalingsbalance og statens budget.

Det økonomiske kredsløb omfatter en model af den danske økonomi. Modellen kan gøres mere virkelighedsnær ved at sætte tal fra nationalregnskabet ind i modellen.

De økonomiske mål er de velkendte mål for en god økonomi. Især skal man her arbejde med at opstille målkonflikter og forskellige politiske prioriteringer. Det kan fx være målkonflikter mellem beskæftigelse og statens budgetunderskud, mellem økonomisk vækst og bæredygtig udvikling eller politiske prioriteringer mellem offentlig service, overførselsindkomster (fx efterløn), skat og brugerbetaling.

Styring omfatter styring på makroplan (finanspolitik) og styring på mikroplan (politisk styring). Mikroplanet vil kunne knyttes til velfærdsmodeller, herunder markedsstyring og politisk styring, men også en beslutningsproces på et bestemt politikområde vil kunne inddrages.

Det kan være en god ide at tage afsæt i privatøkonomiske forhold til at illustrere betydningen af udviklingen i de makroøkonomiske størrelser for den enkelte husholdnings økonomi. Samspillet mellem privatøkonomi og samfundsøkonomi kan fx illustreres ud fra en families budget, og hvordan samfundsøkonomiske ændringer som økonomisk krise, prisfald på boliger og ændret skat påvirker familiens økonomi, og omvendt hvordan familiens privatøkonomiske beslutninger fx om at øge opsparingen eller optage lån til forbrug vil påvirke samfundsøkonomien.

Den danske arbejdsmarkedsmodel og flexicurity kan indgå i, hvordan økonomisk styring foregår i Danmark.

Kvantitativ og kvalitativ metode: Kvantitativ metode omfatter indsamling og anvendelse af kvantitative data. Indsamlingen kan ske enten med brug af statistisk materiale, som eleven finder i et opslagsværk eller på nettet eller ved en empirisk undersøgelse i form af en mindre spørgeskemaundersøgelse fx blandt skolens elever.

Kvalitativ metode omfatter brug af kvalitative data som fx interviews i avisartikler eller elevernes egne interviews fx om hinandens livshistorier og socialisation.

Eleverne lærer at udlede konklusioner ud fra kvantitative og kvalitative data, og at overveje hvilke typer af konklusioner der kan udledes (muligheder) og ikke udledes (begrænsninger) fra de to typer af data.

2.3. Supplerende stof

I læreplanen understreges flere forhold. For det første at begreber fra kernestoffet skal anvendes på det supplerende stof for at kunne opfylde de faglige mål. For det andet at aktualitetsdimensionen sikres ved hjælp af det supplerende stof. Dvs. at der i det supplerende stof indgår materiale omhandlende aktuelle problemstillinger, som kan knyttes til aktuelle begivenheder eller tendenser, som har været eller er aktuelle i forbindelse med undervisningen. For det tredje at det supplerende stof ikke kun er tekster og statistik, men også klip fra elektroniske medier fx klip fra nyhedsudsendelser, reportager eller debatprogrammer. Supplerende stof kan også være interviews, virksomhedsbesøg, billeder osv. Alle aktiviteter, som kan bidrage til at understøtte de faglige mål, vil være relevante.

3. Tilrettelæggelse

3.1. Didaktiske principper

Undervisningen tager udgangspunkt i elevernes forudsætning fra folkeskolen og kan påbegyndes med en screening med henblik på at afdække elevernes viden og analytiske niveau. Undervisningen bidrager til elevernes overgang fra at være folkeskoleelever til at være gymnasieelever, og understøtter, at eleverne udvikler selvstændighed, samarbejdsevne og evne til informationssøgning og -håndtering.

Faget giver gode muligheder for at benytte elevernes interesse for og viden om aktuelle samfundsforhold som udgangspunkt for undervisningen og på den måde fremme elevernes engagement i og indflydelse på undervisningen.

Undervisningen tilrettelægges tematisk, dvs. at aktuelle problemstillinger og de faglige mål skal være i centrum, når undervisningen planlægges, og at fagets kernestof inddrages i sammenhæng dvs. når det er relevant for de problemstillinger, der behandles i det aktuelle tema. Ved et tema forstås en sammenstilling af to eller flere samfundsfaglige emner, hvoraf der kan udledes samfundsfaglige problemstillinger som fx: Velfærdssamfundet og forsørgerbyrden.

Helhedssynet i faget fremmes vha. tematiseringen. Eksempelvis kan der tages udgangspunkt i aktuelle politiske beslutninger evt. med fokus på konkrete prioriteringsproblemer lokalt eller nationalt. Dette giver mulighed for at se faglige sammenhænge ved inddragelse af flere faglige mål og en bred vifte af kernestof. I praksis vil det betyde, at faglige begreber og metoder fra flere områder i kernestoffet inddrages med fokus på konkrete problemstillinger, og der fokuseres på kernestoffet som

’værktøj’ til at håndtere samfundsfaglige problemstillinger.

Således vil det med 3-5 temaer være muligt at opfylde indholdet i kernestoffet. Eksempelvis vil et tema om kriminalitet og straf kunne indeholde både identitet, levevilkår, politiske beslutninger, partier/ideologier, menneskerettigheder og retssystemet. Et tema kan dog også være mere snævert og fortrinsvis inddrage eller vægte relativt få områder fra kernestoffet, men ethvert tema bør indeholde mere end nogle få områder fra kernestoffet. Temaer bør vælges med udgangspunkt i elevernes undren og nysgerrighed i forhold til aktuelle problemstillinger i samfundet. Elevindflydelsen og elevens fokus på aktualitet kan fremmes ved brug af fx skrivepædagogiske værktøjer, som kan anvendes før og under struktureringen af forløbet.

Der bør altid være mulighed for at tage helt aktuelle spørgsmål op og på denne måde give forståelse for og indsigt i fagets dynamik og potentiale i undersøgelsen og forklaringen af samfundsfaglige problemstillinger.

I tilrettelæggelsen af undervisningen bør det induktive princip normalt være udgangspunktet. Det er derfor vigtigt, at der i behandlingen af stoffet lægges et helhedssyn på de samfundsfaglige problemstillinger, men at det gøres med respekt for de enkelte områder i kernestoffet, så eleven også får kendskab til fagets forskellige dele og samspil mellem disse i behandlingen af konkrete problemstillinger. Det afgørende er, at det teoretiske stof kommer i anvendelse.

Faget bør som hovedregel behandles induktivt på c-niveau. Hvis undervisningen har en deduktiv tilgang til behandlingen af det faglige stof, bør det efterfølgende anvendes på konkrete og aktuelle eksempler. Sjældent vil deduktivt eller induktivt tilrettede forløb optræde i ren form. I samfundsfag vil de to former normalt blandes, således at eleverne i det samme undervisningsforløb vil opleve både at gå fra det generelle stof til eksemplerne og modsat.

Det er vigtigt at give den enkelte elev mulighed for på et fagligt grundlag at fremføre egne synspunkter og argumenter og vurdere egne og andres synspunkter. Det er endvidere vigtigt, at der lægges vægt på træning af elevens evne til at formulere samfundsfaglige spørgsmål, at forstå og formidle modeller, tabeller og diagrammer. Dette kan fremmes ved mindre skriftlige øvelser i klasserummet, hvor der med progression kan fokuseres på et eller flere af ovenstående elementer, fx stille spørgsmål med udgangspunkt i informationer fra en tabel, forklare en model, disponere et oplæg osv.

Eksempler på forløb mm er placeret på www.emu.dk og på fagkonsulentens side: <http://www.emu.dk/gym/fag/sa/Undervisningsministeriet/Fagkonsulenten/index.html>

3.2. Arbejdsformer

Arbejdsformer tilrettelægges, så de er afvekslende og elevaktiverende. Eleverne præsenteres for et varieret udbud af lærer- og elevstyret undervisning i klasserummet og i grupper i forbindelse med træning af færdigheder. Det skal understreges, at arbejdsformerne bør være tilpasset det faglige stof.

Det faglige stof bør give anledning til, at eleverne kan identificere, dokumentere, formidle og debattere faglige sammenhænge og synspunkter, så det støtter elevernes mundtlige færdigheder. Det kan i denne sammenhæng være relevant, at benytte arbejdsformer som fx rollespil. Disse kan organiseres med blik for progression og i relation til det faglige stof fx i form af mindre simulationsspil på det enkelte hold eller på tværs af hold i forbindelse med større rollespil med fokus på

institutionelle forhold, som giver mulighed for internalisering af politiske og institutionelle roller og forhandlinger. Eksempler på mindre rollespil, som kan afholdes over kortere tid kan være at pålægge eleverne konkrete politiske synspunkter, som de bør kunne argumentere for i en diskussion, hvor de møder andres argumenter eller de kan pålægges at fremlægge synspunkter ved et pressemøde med korrekt politisk argumentation i mødet med journalister, som afprøver argumenternes holdbarhed.

For at fremme elevernes aktivitet, ansvarlighed og samarbejdskompetence kan man variere undervisningen med anvendelse af strukturer fra Cooperative Learning.

Samfundsfag er et aktuelt og dynamisk fag, og kan som sådan benytte sig af at være en del af det samfund, som er under behandling i undervisningen. Således kan udadvendte aktiviteter integreres i undervisningen ved inddragelse af gæstelærere, virksomheds-, organisations- og institutionsbesøg eller ved inddragelse af mindre empiriske undersøgelser fortrinsvis i lokalsamfundet.

Der laves mindst et projekt evt. i forbindelse med de tværfaglige projekter i almen studieforberedelse, hvor eleven selvstændigt formulerer og behandler en problemstilling med brug af metoder fra faget. Det fremmer og udvikler elevens selvstændige refleksion over det faglige og træner evnen til selvstændigt at indsamle og behandle relevant fagligt materiale. Projektet indledes typisk med en kursusperiode, hvorefter eleven individuelt eller i gruppe arbejder selvstændigt med faglige problemstillinger, som evt. kan fremlægges til diskussion.

I samarbejdet med andre fag om skriftlighed bidrager samfundsfag med faglig formidling på fagets taksonomiske niveauer og dermed anvendelse af begreber, empiri og metode i et præcist og nuanceret sprog. Der er i samfundsfag desuden en bred vifte af skrivepædagogiske værktøjer, som kan anvendes i elevernes læringsproces. Det gælder fx mindmap, hurtigskrivning, minilex, logbog, notatskrivning og mødereferat/reportager. Eleverne skal ikke kun ”lære for at skrive”, men også ”skrive for at lære” i form af tænkeskrivning, hvor eleven fx først ”skriver løs” og derefter stiller spørgsmål til eller på anden måde bearbejder det skrevne.

3.3. It

Brug af it i samfundsfag er ikke et mål i sig selv. It anvendes til at støtte og supplere de faglige mål og den pædagogiske proces.

For det første kan it anvendes til *informationssøgning*. Dels bør eleverne kende relevante hjemmesider/portaler i forbindelse med de enkelte forløb. Fx vil det være oplagt at anvende Folketingets hjemmeside i forbindelse med en gennemgang af en konkret lovgivningsproces. Den lokale kommunes hjemmeside er et oplagt udgangspunkt, hvis der arbejdes med kommunalpolitiske forhold. Også DR's hjemmeside og Danmarks Statistiks statistikbank kan være et godt afsæt i flere forløb. Eleverne bør i forbindelse med selvstændigt arbejde lære at anvende målrettede, avancerede søgninger til at finde materiale fx på Infomedia og Google. I forbindelse med informationssøgning kan eleverne udstyres med kildekritiske redskaber (eksempelvis: kan hjemmesidens afsender identificeres? hvilken interesse har afsenderen i et bestemt indhold? osv.). Til at illustrere nødvendigheden af kildekritik kan hjemmesider med et snævert propagandistisk sigte indgå.

For det andet kan it anvendes til *informationsbearbejdning*, dvs. informationer bearbejdes, således at der genereres ny viden, nye sammenhænge, overblik og struktur.

Regneark kan anvendes til talbehandling (beregninger, diagrammer). Informationsbearbejdning vedrører dog ikke udelukkende tal. Også tekster kan bearbejdes og sammenstilles. Fx kan dele af politiske partiers principprogrammer sammenstilles punkt for punkt og dermed give bedre muligheder for en egentlig sammenligning. Overblik kan etableres ved at anvende punktopstillinger eller skemaer i tekstbehandling, herunder hensigtsmæssige opdelinger i hovedpunkter. Struktur og overblik forudsætter og bidrager til faglig indsigt.

Informationsbearbejdning hænger sammen med *formidling/vidensdeling*. I mange sammenhænge vil informationsbearbejdning kun give mening, hvis resultatet af bearbejdningen skal formidles til andre. Og heri vil næsten altid indgå en eller anden form for skriftlighed. Eleven trænes i at anvende et præsentationsprogram til at formidle resultatet af et arbejde.

3.4. Samspil med andre fag

Samfundsfag kan indgå i samspil med alle andre fag. Udgangspunktet for et samspil er, at hvert fag bidrager med teori og metode til belysning af et tema eller en konkret problemstilling. Fagene støtter hinanden, så eleverne både får en sammenhængende forståelse af et tema og en forståelse af fagenes specifikke teorier og metoder. Flerfaglighed og faglighed styrker hinanden og er ikke på bekostning af hinanden. Elevens forståelse af et tema og sammenhænge i ét fag øges ved, at eleven samtidig lærer om temaet og sammenhænge ud fra et andet fags teori og metode. Fx kan elevens indholdsmæssige forståelse af faglige sammenhænge i samfundsfag øges ved kvantitative beregninger af disse sammenhænge i matematik. Samspillet dækker dele af fagenes kernestof eller supplerende stof og bidrager til at opfylde de faglige mål, således at det kan inddrages til mundtlig eksamen.

Samfundsfag bidrager med samfundsvidenskabelig teori og metode til en sammenhængende forståelse af aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. Teoretisk bidrager samfundsfag med samfundsfaglige begreber, sammenhænge og enkle modeller. Metodisk bidrager faget med krav om dokumentation ud fra tekster, tabeller og diagrammer og med redskaber til at gennemføre mindre empiriske undersøgelser.

På www.emu.dk er vist eksempler på temaer med samfundsfag i frugtbart samspil med andre fag. Der er angivet forslag til, hvordan de involverede fag kan anvende kernestof eller supplerende stof til at øge forståelsen af det fælles tema.

4. Evaluering

4.1. Løbende evaluering

Eleverne bør allerede tidligt i deres gymnasieforløb blive bevidste om, hvad der kræves af indsats for at opnå et givet udbytte. De skal mindst én gang i hvert semester have klare tilbagemeldinger på deres faglige standpunkt og udviklingen heri, ligesom de bør vejledes målrettet og præcist i, hvorledes dette kan forbedres. Evaluering indeholder desuden, at eleverne evaluerer undervisningen skriftligt efterfulgt af en klassesamtale om resultatet af evalueringen.

Mindst hvert semester skal der ske en evaluering af elevens arbejdsindsats, aktive deltagelse og engagement i undervisningen og eleven skal reflektere over sin faglige udvikling. Denne evaluering kan foregå som en samtale med den enkelte elev, og samtalen kan kvalificeres, hvis der tages udgangspunkt i et samtaleark, som eleven har forberedt. Eleven noterer sig hovedpunkter fra samtalen.

Til evaluering af elevens faglige standpunkt og udviklingen heri er interne prøver et naturligt hjælpemiddel, og derudover bør der benyttes et bredt spektrum af evalueringsredskaber: Spørgeskemaer, hurtigskrivning, samtaler mellem grupper af elever mv., og der bør foregå en samtale i klassen om evaluering og formålet hermed, ligesom evalueringens resultat bør være genstand for samtale, fordi dette er med til 1) at højne elevernes bevidsthed om læring, 2) højne elevernes bevidsthed om, at de er en del af et fællesskab og 3) legitimere de justeringer, der følger af evalueringen af undervisningen.

Interne prøver bibringer eleven en klar opfattelse af sit niveau. Prøverne kan udformes på mange forskellige måder, og de kan varieres mht. anvendelse af hjælpemidler. Simple vidensspørgsmål i dagens lektie kan anvendes til, at eleven konfronteres med sit udbytte af lektielæsning, og tilsvarende prøver i et mindre forløb kan på samme måde tydeliggøre både for lærer og elever, hvad udbyttet af forløbet har været. Elevernes individuelle kunnen på højere taksonomiske niveauer kan også undersøges med korte tænke- og skriveopgaver, der skrives i klassen, og som rettes og evalueres af læreren.

Evalueringen kan dreje sig om bestemte læringselementer som forberedelse, notatteknik i forbindelse med forberedelse og forskellige undervisningsformer. Elevernes bevidsthed om forskellige læringsstrategier kan højnes ved, at der argumenteres for og reflekteres over valg af arbejdsformer. I undervisningen indgår samtaler om, hvorledes læring af det pågældende stofområde sker med størst muligt udbytte.

Evalueringen af undervisningen kan ske i form af spørgeskemaer med åbne og lukkede spørgsmål, der kan afleveres med navn eller anonymt, i form af klassesamtale og i form af prøver. Spørgeskemaer, der evaluerer undervisningen, kan indeholde en række elementer. Hvad synes eleverne er godt (= fremmer læringen) og mindre godt (= hæmmer læringen) i forbindelse med undervisningen? Heri kan indgå lektiemængde, sværhedsgrad af lektierne, materialet, egen indsats, tavlebrug, variation i undervisningen, forskellige arbejdsformer, lærerens formidling og tilrettelæggelse, den afsatte tid til forskellige emner og arbejdsformer, forholdet til kammeraterne, forholdet til læreren, og om der er mulighed for at den enkelte kan demonstrere, hvad vedkommende kan. I forbindelse med evaluering tilbyder mange conferencesystemer evalueringsmoduler, som gør det meget nemt og hurtigt at udarbejde spørgeskemaer og efterbearbejde disse. Det er vigtigt, at der følges op på elevernes besvarelse af spørgeskemaerne på klassen. Dette kan fx ske ved, at der udarbejdes en oversigt over deres svar, som fremlægges. Konsekvenser af besvarelserne kan således blive diskuteret på klassen, og der kan komme fokus på den samlede evaluering. Evalueringen indarbejdes i de følgende undervisningsforløb.

4.2. Prøveform

*Der afholdes en mundtlig prøve på grundlag af et prøvemateriale med et kendt tema og et ukendt bilagsmateriale med forskellige materialetyper af et omfang på to til tre normalsider a 1300 bogstaver, **svarende til ca.1350 tegn**. Ved anvendelse af elektronisk mediemateriale som en del af bilagsmaterialet svarer fire til syv minutters afspilning til én normalside. I tilknytning til temaet stilles fokuserede underspørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer. Et prøvemateriales tema er kendt af eksaminanderne, idet det er identisk med et forløbs tema. Et prøvemateriale må højst anvendes ved tre eksaminationer.*

Eksaminationstiden er ca. 24 minutter pr. eksaminand. Der gives ca. 48 minutters forberedelsestid. Eksaminationen former sig som en faglig samtale mellem eksaminand og eksaminator.

Eksamensgrundlaget: Undervisningsbeskrivelsen

Eksamensgrundlaget er undervisningsbeskrivelsen med 3-5 forløb. Et forløb kan også være den samfunds-faglige del af et AT-forløb, hvis det har en sådan faglig dybde og bredde, at der kan udarbejdes et prøvemateriale i forløbet. For hvert forløb angives tema, faglige mål, kernestof og supplerende stof.

Stx-bekendtgørelsen § 140 stk. 3: *Lærerteamet og læreren skal ved udarbejdelsen af undervisningsbeskrivelsen benytte den af Undervisningsministeriet udarbejdede skabelon i det af ministeriet fastsatte format. Skabelonen ligger på*

<http://www.uvm.dk/Uddannelse/Gymnasiale%20uddannelser/Proever%20og%20eksamen/Undervisningsbeskrivelser.aspx>

Her fremgår det, at læreren skal skrive indhold, omfang, særlige fokuspunkter og arbejdsformer i undervisningsbeskrivelsen, og at det skal ske i en sådan detaljeringsgrad, at censor kan opfylde sin tilsynsforpligtelse ifølge Eksamensbekendtgørelsens § 29 om, at *censor skal påse, at prøverne er i overensstemmelse med målene og øvrige krav i reglerne om de pågældende fag*. Skabelonens ”Særlige fokuspunkter” omfatter ”Kompetencer, læreplanens mål, progression”. Undervisningsbeskrivelsen skal derfor for hvert forløb indeholde de vigtigste faglige mål, der har været fokus på i forløbet, og som eleverne skal kunne til eksamen. Hvis man bruger et administrationsprogram som fx lectio, skal de vigtigste faglige mål skrives i et notefelt eller lignende for det enkelte forløb. De faglige mål kan evt. skrives i en form, som er mere forståelig for eleverne, men dog genkendelig for censor. Censor skal kunne læse, hvordan de faglige mål er opfyldt.

Prøvematerialer

Et prøvemateriale består af et kendt tema/overskrift, som er identisk med tema/overskrift på et forløb, fokuserede underspørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer, og *et ukendt bilagsmateriale med forskellige materialetyper*.

Hvert prøvemateriale skal således bestå af forskellige materialetyper (tekst og statistik samt evt. klip fra elektroniske medier) og vil som hovedregel være aktuelt materiale af forskellig karakter svarende til det, der er blevet behandlet i undervisningen. Bilagsmaterialet er på 2-3 normalsider a 1300 bogstaver, **svarende til ca. 1350 tegn**. Omregning af tabeller, diagrammer m.v. til normalsider foregår ved et skøn. Ved opgørelse af tekst og tabeller kan man bruge en elektronisk optælling af alle tegn uden mellemrum. Hvis der indgår elektronisk mediemateriale i bilagsmaterialet, skal det udleveres til eksaminanderne. Der må således ikke indgå links i bilagsmaterialet, da links kan være ude af drift i perioder. Prøvematerialet kan foreligge elektronisk.

De fokuserede underspørgsmål, der følger de taksonomiske niveauer, vil normalt være parallelle til spørgsmål udarbejdet og behandlet i undervisningen. Der stilles typisk tre underspørgsmål, som alle har et klart fagligt fokus, således at eksaminanden kan læse bilagsmaterialet med et givent formål. Spørgsmålene skal stilles på en sådan måde, at både bilagsmateriale og relevante dele af kernestof og evt. også supplerende stof kan inddrages, og så eksaminanden får mulighed for at demonstrere opfyldelse af faglige mål. Prøvematerialet skal give eksaminanden mulighed for at demonstrere argumentationsevne og forståelse og anvendelse af samfunds-faglige begreber og metode.

Ifølge Eksamensbekendtgørelsen § 12, stk. 4, skal antallet af trækningsmuligheder overstige antallet af eksaminander med mindst 3. Alle trækningsmuligheder skal fremlægges ved prøvens start. Prøvematerialerne skal tilsammen dække alle de faglige mål og de 3-5 temaer, som er gennemgået i undervisningen. Til et tema/forløb kan der udarbejdes forskellige prøvematerialer: Overskriften er

den samme, men spørgsmål og/eller bilag er forskellige. Et prøvemateriale må højst anvendes ved tre eksaminationer.

Eksempler: Et hold er på 27 elever. Der skal være mindst 30 trækningsmuligheder, som fremlægges ved prøvens start. Eksaminator udarbejder 2 forskellige prøvematerialer til hver af undervisningsbeskrivelsens 5 forløb, dvs. 10 forskellige prøvematerialer, som dækker alle de faglige mål. De 10 prøvematerialer anvendes 3 gange, og der er således 30 trækningsmuligheder.

Et hold er på 17 elever. Der skal være mindst 20 trækningsmuligheder, som fremlægges ved prøvens start. Eksaminator udarbejder 2 forskellige prøvematerialer til hver af undervisningsbeskrivelsens 5 forløb, dvs. 10 forskellige prøvematerialer, som dækker alle de faglige mål. De 10 prøvematerialer anvendes 2 gange, og der er således 20 trækningsmuligheder.

Et hold er på 7 elever. Der skal være mindst 10 trækningsmuligheder, som fremlægges ved prøvens start. Eksaminator udarbejder 2 forskellige prøvematerialer til hver af undervisningsbeskrivelsens 5 forløb, dvs. 10 forskellige prøvematerialer, som dækker alle de faglige mål.

Selv om det er tilladt at lade prøvematerialer gå igen, er eksaminator særdeles velkommen til kun at anvende prøvematerialerne to gange eller til slet ikke at lade prøvematerialer gå igen. Dette skal ses på baggrund af, at et prøvemateriale kan gå igen fra dag til dag på det enkelte hold. Til et hold på 27 elever udarbejdes fx 15 forskellige prøvematerialer, som hver anvendes 2 gange, og til et hold på 17 elever udarbejdes 20 forskellige prøvematerialer. Man kan også foretage større eller mindre variationer i spørgsmålsformuleringen eller i bilagene, således at de prøvematerialer, der går igen, ikke er helt identiske. Eksaminator og skole vælger inden for de givne rammer at tilrettelægge eksamen på den bedste måde.

Hvis man lader prøvematerialer gå igen på C-niveau, anbefales det, at man først lader eksaminanderne få mulighed for at få deres prøvemateriale ud fra eksamenslokalet, efter at prøven for hele holdet er slut. Desuden anbefales det, at man ikke oplyser eksaminanderne om, hvorvidt man lader prøvematerialer gå igen.

Ifølge Eksamensbekendtgørelsen § 12 skal prøvematerialerne sendes til censor mindst 5 hverdage før prøvens afholdelse, medmindre særlige forhold er til hinder herfor.

Eksempler på prøvemateriale med fokuserede underspørgsmål på de taksonomiske niveauer:

Tema: Velfærdssamfundet og forsørgerbyrden

1. Redegør for de tre velfærdsmodeller, og hvilke ideologier de er udtryk for.
2. Undersøg det danske velfærdssamfunds problemer ifølge bilag A og B og tabellerne i bilag C.
3. Diskuter hvilke konsekvenser reformer om efterløn, dagpenge og øget brugerbetaling vil have for velfærden i Danmark.

Tema: Velfærdssamfundet og forsørgerbyrden

1. Redegør for det danske velfærdssamfunds problemer ifølge bilag A og B og tabellerne i bilag C.
2. Sammenlign de tre velfærdsmodeller, og undersøg om den universelle velfærdsmodel er under pres i Danmark.
3. Diskuter hvilke konsekvenser reformer om efterløn, dagpenge og øget brugerbetaling vil have for velfærden i Danmark.

Som det ses af eksemplerne kan der enten tages udgangspunkt i kernestof eller i bilagsmaterialet.

Censors opgave

Censors opgave er, at *medvirke til og påse, at prøverne gennemføres i overensstemmelse med de gældende regler* (Eksamensbekendtgørelsen § 29). Censor skal studere undervisningsbeskrivelsen som grundlaget for prøven og skal *medvirke til og påse, at det tilsendte prøvemateriale er i overensstemmelse med gældende regler*. Det anbefales, at der er en dialog mellem censor og eksaminator inden prøven. Censor skal bl.a. sikre sig, at prøvematerialerne tilsammen dækker alle de faglige mål, og hvis det ikke er tilfældet, skal censor bede om, at der suppleres med et eller flere prøvematerialer, ændres i underspørgsmål eller tilføjes bilagsmateriale (fx talmateriale), således at eksaminanderne kan demonstrere opfyldelse af alle de faglige mål. Hvis bilagsmaterialet ikke holder sig inden for 2-3 normalsider a 1300 bogstaver, skal censor bede eksaminator om at ændre bilagsmængden. Dialogen fører frem til, at censor og eksaminator bliver enige om prøvematerialernes indhold.

Det er op til censor at påse, at undervisningsbeskrivelsen er i overensstemmelse med læreplanen. Censor må anlægge en helhedsvurdering af det faglige niveau.

Trækning, forberedelse, eksamination og træning

Eksaminator og censor eller skolens ledelse skal være til stede, når der trækkes.

Eksaminanden må under prøven både i forberedelseslokalet og i eksamenslokalet medbringe alle hjælpemidler, herunder alt materiale og pc (Eksamensbekendtgørelsen § 15), men må ikke kommunikere med omverden.

Eksaminationen skal forme sig som en faglig samtale mellem eksaminand og eksaminator, hvor eksaminanden normalt begynder med at fremlægge sin besvarelse. Censor kan stille uddybende spørgsmål til eksaminanden.

Eleverne skal i undervisningen være præsenteret for eksempler på prøvematerialer, og man bør have trænet den mundtlige prøve som en del af undervisningen. Eleverne skal være grundigt instrueret i, hvordan de forholder sig ved den mundtlige prøve, hvorledes kernestof og bilag skal inddrages, og hvilke faktorer der spiller en rolle for bedømmelsen.

4.3. Bedømmelseskriterier

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilket omfang eksaminandens præstation lever op til de faglige mål, som er angivet i punkt 2.1. Der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering.

Bedømmelsesgrundlaget er opfyldelse af de faglige mål. Det er derfor vigtigt, at eksaminationen giver eksaminanden mulighed for at vise, i hvor høj grad han/hun opfylder disse mål. Der er tale om en helhedsbedømmelse af den mundtlige præstation. Nedenfor er anført en beskrivelse af karaktererne 12, 7 og 2.

Karakter	Betegnelse	Beskrivelse
12	Fremragende præstation, der demonstrerer udtømmende opfyldelse af fagets mål, med ingen eller få uvæsentlige mangler	Under sikker anvendelse af samfundsfaglige metodiske færdigheder redegøres der systematisk for faglige sammenhænge i bilag, samfundsfaglige begreber anvendes meget sikkert, og relevante eksempler inddrages som dokumentation. Eleven argumenterer fagligt sammenhængende og uddyber i dialog centrale samfundsfaglige sammenhænge og svarer på supplerende spørgsmål med kun få uvæsentlige mangler.

7	God præstation, der demonstrerer opfyldelse af fagets mål, med en del mangler	Under anvendelse af samfundsfaglige metodiske færdigheder redegøres der nogenlunde systematisk for faglige sammenhænge i bilag, nogle samfundsfaglige begreber anvendes og eksempler inddrages. Sammenhængen i den faglige argumentation er nogle steder mindre tydelig, men væsentlige samfundsfaglige sammenhænge kan uddybes i dialog og eleven svarer på nogle supplerende spørgsmål.
2	Tilstrækkelig præstation, der demonstrerer den minimalt acceptable grad af opfyldelse af fagets mål	Der redegøres for enkelte centrale faglige sammenhænge i bilag, og der anvendes metodiske færdigheder med nogen usikkerhed. Enkelte samfundsfaglige begreber anvendes på et minimalt acceptabelt niveau og enkelte eksempler inddrages. Argumentationen er på flere punkter usammenhængende, ligesom flere supplerende spørgsmål ikke kan besvares.